

Rune Fardal, studerer psykologi

Personlighetsforstyrrelser med hovedvekt på narsissistisk problematikk i relasjon til barn
<http://www.sakkyndig.com> mail: rune@fardal.no

En norsk tragedie

10 Oktober, 2013, Oppdatert 10.11.2013

Aage Storm Borchgrevinks bok "En norsk tragedie" beskriver forhold rundt Anders Behring Breivik og hans mor Wenche. Ut i fra tilgjengelig dokumentasjon går det klart frem at moren led av en personlighetsforstyrrelse. Hun beskrives med en *borderline personlighetsstruktur*, det kan tyde på *borderline/narsissistisk* problematikk. Jeg vil selv plasere henne som *covert narsissist*. ABB derimot er en komplisert personlighet og psykiater Malt beskrev dette godt da han i retten sa:

"Uansett hvilke formelle diagnoser man konkluderer med, vil formell diagnostikk være utilstrekkelig for å forstå ABB og hans handlinger 22.7".

Det tror jeg han har rett i, for selv om grunnproblematikken ved ABB var av narsissistisk art, fremviste han også en del andre trekk angitt for dyssosiale og paranoide personligheter. Dette blir et utslag av diagnosesystemenes tilkortkomenhet ovenfor så komplekse personligheter.

"Harmful environments can negatively affect gene expression (phenotype). At times the impact is so profound that later experiences can do little to change characteristics that originally was flexible."

Berk, (2013:124) Child Development

Wenche Breivik og hennes negative påvirkning på Anders B. Breivik fikk fatale følger, så hvorfor ble hennes beskrivelser i retten holdt skult for folket? Hvorfor hisser folk seg opp når hun blir ansvarliggjort for sin sviktende omsorg, slik BUP den gang slo fast?

Psykiateren Otto Kernberg, som jeg møtte på psykologikongressen i Oslo i 2012 sa det på denne måten:

Otto Kernberg om årsak til Breiviks narsissistisk forstyrrelse

mannen. Som barn var han ikke virkelig elsket av sin mor. Hun var en selvsentrert person, som først og fremst ville vise fram sin lille sønn, hun kledde ham opp og solte seg i beundringen han vakte hos andre. Men da sønnen vokste opp og ble mer uavhengig av moren, mistet hun interesse for ham. Den lille gutten lærte seg at det å bli beundret var avgjørende for å få oppmerksomhet og interesse.

- Ofte dreier det seg om at en er blitt brukt som et narsissistisk objekt. Men det kan også dreie seg om omsorgssvikt, overgrep og traumer, alvorlige problemer fra tidlig alder. Det resulterer ofte i intens aggresjon og sinne. Grandiositet blir veien ut av dette. Et intenst behov for å bli sett opp til.

- Så grandiositeten blir en løsning?

- Nettopp.

- En er ikke født slik?

- Nei.

TIDSSKRIFT FOR NORSK PSYKOLOGFORENING • 2012 • 49

Viktige trekk som beskrives i Aage Storm Borchgrevinks bok er :

01. ABBs manglende mimikk
02. Monotont, toneløst stemmeleie, manglende affektivitet
03. Ytre aggresjon dekker over indre tomhet, depresjon og angst
04. "Nå så dere meg", et uttrykk for morens manglende bekreftelse av ABBs forventninger
05. Utrygg, usikker, hjelpesløs, passiv
06. Kontaktavvergende,
07. Manisk forsvar med rastløs aktivitet
08. Mekanisk smil uten affektivt innhold, nedlatende og hånlig flir
09. Utsatt for omsorgssvikt av moren
10. Morens forsvar typisk primitivt: projektiv identifikasjon, projeksjon, benektende, splitting

11. Morens personlighetstruktur : Borderline/narsissistisk
12. Moren hjelpsøkende, og samtidig hjelpavvisende.
13. Morens beslutningsvegring
14. Morens dobbeltkommunikasjon
15. Morens vansker med å skille ABB fra Jens (faren), rolleforvirring
16. Moren ustabil, desorientert, krevende og mistenksom
17. Moren beskrev ABB i en alder av 2 som aggressiv, klengete og hyperaktiv!
18. ABB disorganisert tilknytning, mangler strategi for å forholde seg til andre adekvat
19. ABB mangler fantasi og evne til inlevelse
20. Godt språk, intelligent, men mangler evne til å uttrykke seg emosjonelt
21. Manglende evne til mentalisering
22. Småpedantisk, ekstremt ryddig, behov for kontroll, tvangsmessig oppførsel, behov for forutsigbarhet
23. Morens beskrivelse av ABB preget av projeksjon av egen adferd
24. Moren kritikkløs, alt er andres skyld.
25. ABB ble tillagt morens raseri og hat av Jens
26. Uforutsigbare rammer
27. Psykologene på SSBU beskrev moren som borderline
28. Tilknytningsforstyrrelse over generasjoner
29. Morens usunne, klebrige tilknytning til ABB
30. Morens hat mot Jens skapte konflikt for ABB
31. SSBU mente omsorgen hos moren sviktet alvorlig
32. Barnevernet bygde på face value
33. Mor ønsket avlasting, men når denne kom avviste hun den.
34. ABB mente det beste hadde vært om han bodde med sin far
35. ABB utviklet et sinne mot kvinner
36. ABB: En dag skal Jens bli stolt av meg
37. ABB var ikke vant med grenser
38. ABB snakket ikke om vonde og vanskelige følelser
39. ABB slo rektor, Det var noe med at han ikke skjønnte hva som passet, noe med timingen hans som var dårlig.
40. Projektiv identifikasjon: Fortrengte minner om overgrep i barndommen kan overføres til andre situasjoner eller personer.
41. Moren hjalp han med å hvitvaske 400.000,-
42. ABB hadde ikke suksess med noe
43. Lager falske lønnslipper for kreditt, men fokuserte veldig på moral og lover (for andre)
44. Moren upålitelig og løy om mange ting i familien, kalte salget av falske diplomer en kjempeide
45. ABB viste klare grandiose sider med sine uniformer

46. ABB ble i 2011 "merkelig moralsk", typisk narsissistisk problematikk
47. ABB var morens hobby sa hun, symbiotisk forhold
48. Avvisningen etter Minsk-jenta tok han hardt, feminiseringen fikk skylden
49. I kompendiet idealiseres faren og moren devalueres,
50. Kompendiet blir hans grandiose idelaiserte subjekt-representasjon
51. Huseby/Sørheim breskrev hans tilstand som aleksitymi, manglende evne til å gjenkjenne eller beskrive egen følelser.
52. Eneste gang han gråt var når hans grandiositet ble beskrevet (kompendiet)
53. Sadismen kommer til uttrykk i hans hodeskudd av de unge som lå på bakken.
54. Hans emosjonelle respons er innadventt skrev Huseby/Sørheim, Fokuset ligger på hans egen opplevelse, akkurat slik morens fokus var da hun fikk informasjon om hvem terroristen var. Typisk var : *"Har dere et plaster? tilføyde han. Breivik hadde en rift i fingeren."*
55. Mangel på empati trenger ikke å bety moralsk svikt
56. En « ulevelig urettferdighet » hadde ført ham til Utøya
57. Klare paranoide trekk
58. Fagfolkene sviktet ved at barnevernet i ung alder beskrev face value, mens SSBU beskrev psykologisk avvik. Det samme skjedde i rettsaken, derfor to ulike vurderinger. Huseby/Sørheim face value, Aspaas/Tørrisen den underliggende psykologiske patologi. Den ene beskrev fasade, den andre innmat.
59. Tilpasset seg omgivelsenes beskrivelser, ikke uberegnelig
60. Både ABB og moren unngikk å snakke om barndommen, der lå det traumatsike
61. Rapportene fra barnevernet som ble sladdet i media inneholder beskrivelser av hvordan moren trakaserte ABB. De sladdede delene voser at omsorgsvikten var omfattende.
62. Moren hadde en borderline personlighetstruktur med en benektende depresjon
63. Moren seksualiserte ABB og fortalte ham at hun ønsket ham død.
64. Moren beskrives som forvirret og kritikkløs, med sviktende begrep om virkeligheten
65. Moren hadde seksuelle og aggressive fantasier og frykter og var ambivalent til det mannlige personale ved observasjonen.
66. Moren viste tegn til ulogiske tenkning i stressede situasjoner, sårbar for kriser
67. Morens problemer knyttet til det patologiske forholdet til sønnen.
68. Moren projiserer sine primitive aggressive seksuelle fantasier over på ABB, alt hun oppfatter som farlig og aggressivt ved menn (Jens).
69. Morens daglige omgang med ABB er preget av dobbeltkommunikasjon, idealiserer og devaluerer om hverandre.
70. ABB offer for morens projeksjoner av paranoid aggressiv og seksuell frykt overfor menn generelt.

71. Moren hadde problemer med å sette grenser mellom fantasi og virkelighet ovenfor ABB
72. Kvinnelige overgripere som grupper er med psykologisk forstyrret
73. ABB ble utsatt for en invaderende og forvirrende seksualisering av moren.
74. Problemet var kanskje ikke manglende tilgang på kvinnekroppen i ungdomstiden og senere, men erfaringen av å bli invadert av den som liten.
75. Fremmed selv-opplevelse som er beheftet med destruktivitet og grusomhet, kan også søkes eksternalisert gjennom *projektiv identifikasjon* ... Det innebærer at individet forsøker å finne en annen som kan bære grusomheten for en.
76. Moren skal ha ønsket abort da hun var gravid med ABB. Allerede under svangerskapet opplevde hun ABB som vanskelig som var urolig og sparket henne nesten bevisst (?)
77. Det var merkelig at moren var redd hva en gutt på 2 år skulle finne på og utsette søsteren for. Klarer hun ikke skulle ABB fra faren?
78. Gjennomgående uttrykker hun seg med liten sans for proporsjoner. Det virker som om hun på et vis oppfattet gutten som en voksen mann med skumle hensikter.
79. Fantasier og virkelighet synes å flyte over i hverandre, mentaliseringsevnen hadde tilsynelatende klappet sammen, og moren beskriver innimellom den lille gutten som en slags manipulerende og usårbar skurk.
80. Barnehagen reagerte på at Anders ikke gråt eller viste tegn til smerte selv ved kraftige fall. Dette kan tyde på at Breivik hadde en form for analgesi, mangel på opplevelse av smerte. Denne tilstanden, eller symptomet på den, er vanlig blant traumatiserte barn, særlig blant dem som er utsatt for fysisk mishandling.
81. Overfor saksbehandleren på sosialkontoret gå moren uttrykk for at hun ønske "å bli kvitt" Anders.
82. Et slags maskert selvmordsforsøk i form av en spektakulær terrorhandling.
83. Slik Wenche ble klandret av sin mor opplever ABB å bli klandret av Wenche.
84. Abb mente "*det ville vært best dersom far og stemor hadde vunnet frem*"
85. ABB klarte ikke å skille mellom sin egen indre verden og den ytre

Ut I fra dette er jeg av den oppfatning at vi har å gjøre med en mer **covert narsissitisk** forstyrret mor som projiserte sin egen angst, frykt og adferd over på ABB og dermed brukte ham som sitt narsissistiske suply. Han personlighet ble ødelagt, slik man ofte ser I den typen dynamikk der barnet ikke får korrigert sin personlighet og utvikling av en normal far.

Breivik beskrives av de som har møtt ham som uten mimikk, bortsett fra det påklistrede smilet. Stemmeleiet er toneløst og monotont, blikket intenst. Den menneskelige varme er fraværende, adferden blir på en måte mekanisk, tillært og tilsynelatende tilpasset, men samtidig manglende den normales affektivitet.

Hans raseri fikk utløp i terror og urbant hærverk, eller det vendtes innover mot den indre tomhet med depresjon og angst som resultat.

Bak forbrytelsen lå ønsket om å bli sett, husket og fryktet for alltid. "Nå så dere meg" var den ultimate beskjeden Anders gav. Et uttrykk for reaksjon mot morens manglende bekreftelse av Anders.

Borchgrevink skriver (s.35) at :

"I følge Freud er narsissisme knyttet til forholdet til mor, en usikkerhet rundt egen identitet som følge av at spedbarnet opplever adskillelsen fra moren som så traumatisk at det prøver gjenskape den opprinnelige symbiotiske relasjonen...

Narsissismen er et nødvendig utgangspunkt på veien mot en stabil identitet, men noe blir sittende fast. En person som blir igjen i det narsissistiske stadiet, veksler mellom å være sint på alt og alle som ikke bekrefter hans syn på virkeligheten, og henført av grandiose tanker om egen betydning og fortreffelighet".

Tone, stemoren, beskrev ABB som en forsiktig og litt pertentlig gutt, som beundret faren sin, men holdt seg til henne, stemoren.

Psykologen på SSBU (Statens Senter for Barne og Ungdomspsykiatri) skrev at :

"Anders er blitt en kontaktavvergende, litt engstelig, passivt barn, men med et manisk preget forsvar med rastløs aktivitet og et påtatt, avvergende smil...Det blir meget viktig å komme med tiltak tidlig som kan forebygge alvorlig skjevutvikling his gutten"

Teamet på SSBU som utredet Anders var svært bekymrede, de mente han ble utsatt for omsorgssvikt og konkluderte med at han burde tas vekk fra moren.

Naboer beskrev bråk fra leiligheten der han bodde og at ABB og halvsøsteren hans ofte var hjemme alene om kveldene.

Jens ABBs far kom fra et strengt miljø med lite kommunikasjon i familien. Moren var hjelpepleier fra Kragerø. Ekteskapet ble stormfullt og kortvarig. De ble skilt da ABB var 1,5 år. Han bodde med moren. Wenche oppfattet ektemannen som et monster, mens han beskrev henne som "gal" og umulig å snakke med.

Disse beskrivelsene kom etter skilsmissen. I årene som fulgte ble ABB et konflikttema mellom partene. Kort etter skilsmissen da ABB var 2 år trengte WBB hjelp fra barnevernet til omsorgen for ABB. Hun beskrev ABB som "*rastløs og senere mer og mer voldsom, lunefull og full av uventede innfall*". Hun tok ofte doble vakter og hadde mange nattevakter. Hun ba om helgehjem for ABB, men dette opphørte etter kort tid med begrunnelsen "Hjemmet ikke passet for Anders".

Avlastningsfamilien reagerte på moren og oppfattet henne som rar og vanskelig. De fortalte sosialkontoret om bisarre episoder i følge kilde med nær kjennskap til familien.

Forholdet mellom ABB og moren var fylt av konflikter og tåredryppende forsoninger. WBB var tilsynelatende svært ustabil. Hun kunne være rasende på ABB i det ene øyeblikket for så overøse ham med kjærtegn i neste. Dobbeltkommunikasjon mente SSBU. Hun skjøv gutten vekk og trakk ham til seg på en måte som gjorde ham ekstremt forvirret.

Moren allierte seg med storesøsteren og gikk til angrep på ABB. Hun behandlet ham som om han var en forlengelse av den forhatte Jens Breivik.

Moren ble provosert av smilet hans, som hun oppfatte som upassende, nedlatende og hånlig. I og med at ABB var bare 3 år gammel fremstår slike adjektiver som underlige i beskrivelsen av ABB.

Moren beskrev ABB som "*aggressiv, klengete og hyperaktiv*". WBB ble av SSBU beskrevet som desorientert, krevende og mistenksom. Hun var opptatt av penger og krevde at SSBU betalte taxi for henne og barna resten av oppholdet i 3 ukers observasjon.

ABB ble 4 år under tiden på SSBU. Han oppførte seg ikke som andre barn. Han satt deler av tiden passiv blant alle lekene. Andre ganger virret han rastløst rundt. Han trakk seg vekk fra fagpersonen som var i rommet sammen med han. Det var som om han ikke kunne leke. Når han lekte

”butikk” med andre barn, var det ”kassaparatets funksjoner som var interessant, ikke leken rundt. Han mangler fantasi og innlevelse”.

Selv om språket hans var godt utviklet hadde han *”vanskelig for å utrykke seg emosjonelt....og mangler nesten fullstendig spontanitet og elementer av lyst og glede”.*

Hvordan kunne det ha seg at den lille gutten (4 år) som ellers hadde et godt utviklet språk, ikke kunne sette ord på følelsene sine? Var det fordi han ikke klarte å formulere seg eller var det fordi han ikke hadde noe å formulere (ingen følelser)?

Ihht tilknytningsteori og utviklingsteori er barn fra 0,5 til 3 år i en kritisk fase av utviklingen. I løpet av denne perioden utvikler hjernen seg raskt og grunnlaget legges for hvordan barnet og senere den voksne personen forholder seg til andre mennesker. Det er den grunnleggende personligheten som utvikles på dette tidspunktet.

Om barnet oppsøker moren eller faren for å få trøst, og opplever å bli avvist, ignorert eller straffet, skapes utrygghet. Når barnet i den kritiske fasen gjennomgående ikke opplever adekvate reaksjoner på sine behov, øker sannsynligheten dramatisk for at det vil få en alvorlig psykiatrisk diagnose senere i livet.

Lekeobservasjonene var en av testene som indikerte at Anders manglet grunnleggende trygghet og hadde dårlig tilknytning – han var *”kontaktavvergende”* som psykologen skrev.

Han manglet en strategi for å forholde seg til andre mennesker på en adekvat måte. I psykiatrien kalles dette for *”disorganisert tilknytning”* en relativt typisk adferd når *”havnen for trygghet samtidig er kilden til frykt”*. Barnet vil søke trygghet samtidig som det søker vekk.

Det var ingen ting i veien med Anders intelligens (IQ), det var den emosjonelle (EQ) intelligens som sviktet. Bildet SSBU tegnet av gutten kan minne om det man i dag kaller reaktiv tilknytningsforstyrrelse. Hadde de den gang hatt kunnskapen, så hadde de kalt det narsissistisk forstyrrelse.

Ihht Peter Fonagy (psykoanalytiker) kan en slik adferd forklare transgenerasjonseffekter, hvorfor foreldre og særlig mødres tilknytningsmønstre går i arv. Tilknytningen er avgjørende for utviklingen av empati og selvbildet og evnen til å sette seg inn i andre mennesker. Kort

sagt evnen til å se andre fra innsiden og seg selv fra utsiden, også kalt evnen til metallisering.

Hvis barnet ikke opplever at det er trygt å forestille seg hva moren tenker og føler vil utviklingen stoppe opp på sentrale deler. Dårlig evne til metallisering kan føre til at man misforstår mange sosial settinger, mangler empati og opplever seg selv og andre som tomme. Både egen og andres personlighet blir da bare det man ser på face value, det blir det ytre skall. Det emosjonelle spekter er utelatt, slik vi så det når Anders lekte med kasseapparatet. Dets tekniske fungering opptok ham, mens den relasjonelle samspill i leken var uinteressant, han hadde ikke strukturer for å forstå dette. De var ikke utviklet.

Observasjonsteamet på SSBU beskrev Anders som "småpedantisk" og "ekstremt ryddig", og antydte med det en nervøs gutt med tilløp til tvangsmessig oppførsel. Dette er adferd man ofte ser ved slike narsissistisk forstyrrede mennesker, det blir unormalt viktig å holde omgivelsene ryddige og "i orden" fordi dette gjør omgivelsene forutsigbare.

SSBU sin bekymring gikk på hans forhold til moren. Uten en far var hun den eneste kilde til utvikling. Ingen korrigerter hennes avvikende adferd ovenfor Anders, og dermed ble de strategier han utviklet sykelige strategier for å håndtere den svikten han åpenbart ble utsatt for.

Når moren beskrev ABB som "aggressiv og klengete", noe han kan ha vært, men som ikke ble observert av andre, tegnet hun kanskje også et slags selvportrett. Mye tyder på at hun projiserte sin egen adferd over på ABB og fremstilte det som om det var hans adferd. Dette fremstår som proaktiv identifikasjon, der hun identifiserer seg med sin egen aggresjon og behov for nærhet i det projiserte materialet i objektrepresentasjonen av ABB.

Med en slik adferd er vi langt inne i de personlighetsforstyrrede menneskers adferd. Dette er svært primitive psykologiske forsvar på grensen til psykose. Dette selvportrettet ble bekreftet av SSBU som beskrev hvordan hun forvirret gutten gjennom vekselvis å skyve ham vekk og trekke ham til seg. Typisk for narsissistisk dynamikk. Den ene dagen er alt så flott, den neste er helvete løs. Bare de som har opplevd dette i praksis vet hva dette er.

Moren var kritikkløs, uten evne til å se seg selv i situasjonen, alt var andres skyld. Typisk for narsissister og et uttrykk for splitting, der de ikke klarer

holde ulike affektive tilstander samtidig. Enten idealisering ellers devaluering.

Dette gjør det umulig for ABB og forutse, det blir umulig med forutsigbare rammer og grenser for ABB. Noe han selv til stadighet selv gav uttrykk for *"Det skulle vært mer disiplin"*!

Ofte var det bråk hjemme, andre ganger var de små alene hjemme, og noen ganger kranglet han med sin søster. Enten eller, svart – hvit, raseri og anger. For et barn kan ustabil og uforutsigbar oppførsel hos den nærmeste omsorgspersonen være like følelsemessig ødeleggende som å leve med en aggressiv og voldelig forelder.

Det kalles emosjonell mishandling og forskning viser at senskader av slik adferd og omsorgssvikt kan være mer alvorlig enn fysisk vold. Senere i livet har disse barna langt større risiko for psykiske lidelser og selvmord.

Barn med dårlig tilknytningskvalitet i de første årene vil i åtteårsalder vanligvis være rastløse, upopulære og fungere dårlig sosialt. Konsekvensen av dårlig tilknytning er ikke alltid lett å se. Intelligente personer kan helt eller delvis klare skjule sine mørke sider. Det er når stressbelastningen øker at dette blir mer synlig.

Dette var årsaken til SSBU sin bekymring og at de mente moren måtte fratas omsorgen. De mente moren var ute av stand til å endre sin adferd ovenfor barna. Moren klarte ikke håndtere ABB og gikk nærmest i oppløsning. Dette er typiske trekk ved narsissistisk problematikk. Når man spør dem er de guds gave til barna for da utfordrer man deres grandiose selv. Når de har barna under 4 øyne derimot, opplever ikke barna denne "fantastiske omsorg", tvert imot opplever de det motsatte, nemlig å være en plage for moren. Dette er kjent fra en rekke saker og typisk er at slike mødre overlater omsorgen til sin mor eller andre i deres nære miljø.

SSBU beskrev moren som i en tilstand av berg og dalbane selv om hun roet seg noe i løpet av de 3 ukene de observerte familien. Hun ba om et avlastningshjem, men avbrøt ordningen. Hun gikk med på fosterhjem men ombestemte seg. Hun klaget på manglende støtte fra Jens, men fortalte ikke at han hjalp henne økonomisk. Hun ønsket avlastning fra far men avviste han da han kom på banen i barnefordelingssaken. Selv om hun oppsøkte hjelp, beskrev hun barnet som problemet. Hun var sliten fordi han var krevende. Anders kan nok ha vært krevende, men det var to personer i forholdet

deres og moren evnet åpenbart ikke rette blikket mot seg selv på noen meningsfull måte. Hun var et uskyldig offer slik hun så det.

I beskrivelsene til SSBU fremstår moren som en person med problemer langt ut over det å være sliten, isolert og i en vanskelig situasjon. Psykologene knyttet utsagn av typen "Jeg hater deg, ikke forlat meg" til det som er kjent som en borderline eller følelsesmessig ustabil personlighet. Slike personer kan være normalt intelligente, men fremstår på mange vis som et barn. Umodne. Dette er mennesker som ofte fungerer dårlig i forhold til sine nærmeste, som svinger i humøret, har dårlig impuls kontroll, ser ting i svart/hvit, er uten evne til å leve seg inn i andres situasjon og har lite selvinnsikt.

Umodenhet hos foreldre og påfølgende omsorgssvikt har ofte bakgrunn i foreldrenes egen oppvekst slik Fonagy påpeker. Noen mister foreldrene i ung alder, andre vokser opp med deprimerte, voldelige eller umodne foreldre.

Wenche har selv hatt en ekstremt vanskelig oppvekst, med først fysisk sykdom, senere psykisk sykdom i form av paranoide forestillinger hos hennes mor. Moren fikk polio mens hun var gravid med Wenche, ble rullestolbruker, noe hun senere klandret Wenche for!

Det kunne derfor virke som om ABB hadde en genetisk predisposisjon for psykiske lidelser på morssiden og var del av en kjede av tilknytningsforstyrrelser som strakte seg over generasjoner. Moren kunne fremstå som en overgriper i forholdet til den lille sønnen, men var i et annet perspektiv selv offer. Å bli avvist av foreldrene er knyttet til aggresjon i voksen alder. Det avviste barnet lagrer raseri og hat, omtrent som en trykkoker og ved en gitt anledning kan det sprekke.

Moren og ABB var knyttet til hverandre i et dypt ambivalent skjebnefellesskap, brøt av og til rastløst ut for å søke bekreftelse på at de var bra nok, men fant alltid tilbake til hverandre. I mai 1993 stilte barnevernet seg bak SSBUs konklusjon om at ABB burde i fosterhjem.

De bekymrede naboene hadde overbevist ham og Tove om at hjemmesituasjonen var i overkant turbulent for den lille sønnen. Da Jens kom på banen, gikk Wenche i vranglås. Hun motsatte seg ikke bare omsorgsovertakelse, men også barnevernets kompromissforslag om et nytt helgehjem for Anders. På tross av SSBUs entydige og sterke anbefalinger om at Anders måtte tas ut av hjemmet, ble morens nei vendepunktet

i saken. Wenche Behring mobiliserte alle sine krefter i kampen mot eksmannen. Da Jens i sin helhet fikk tilgang til rapporten fra SSBU i august, fikk han bekreftet det naboene hadde advart ham om. Etter å ha lest den dramatiske skildringen av sønnens vilkår krevde han foreldreretten for Anders. Wenche nektet, og konflikten endte i retten samme høst.

Morspresumpsjonen gjaldt i familiesaker: Regelen sa at mor var den viktigste omsorgspersonen. Barnet var i praksis hennes, far og statens barnepsykiatere havnet i annen rekke.

På mors side vitnet en **barnehagestyrer** som sa at Anders fungerte fint i barnehagen. I følge en kilde fra SSBU var vitnemålet stikk i strid med rapporten til avdelingslederen I den samme barnehagen som hadde det daglige ansvaret for Anders. Avdelingslederens rapport var angivelig et ekko av funnene fra SSBU, og beskrev en gutt med problemer.

På tross av SSBUs konklusjon om omsorgssvikt og entydige anbefaling om at Anders' omsorgssituasjon måtte endres, dømte retten til fordel for moren. Kjennelsen var I tråd med mors sterke stilling i familiesaker. Wenche fikk sin revansj over Jens. Dommeren oppnevnte to sakkyndige som skulle utrede saken videre (på saksøkers, det vil si farens, bekostning), og bestemte at Anders foreløpig skulle bli hos mamma. Utredningsarbeidet ville bli dyrt for Jens, og resultatet var usikkert.

Jens og Tove trakk søksmalet, og advokaten deres skrev at "*de vil ha Anders hvis nåværende situasjon er uholdbar, men vil ikke være med på å sverte hans nåværende situasjon for å få ham*". Jens understreket at ønsket om å overta gutten sto ved lag. Hvis relevante myndigheter mente at Anders' situasjon var uholdbar, skrev han, var det deres ansvar a gjøre noe med det. SSBU kommenterte dommen i et brev av 28 . oktober 1983, og skrev at: "*Vi star fast på vår konklusjon om at Anders' omsorgssituasjon er så sviktende at han står i fare for å utvikle mer alvorlig psykopatologi.*"

Barnevernets rapport fra april 1984, basert på tre besøk i det nye hjemmet, beskrev noe som syntes a være en annen familie. Igjen var det smilet til Anders som fanget hjemkonsulentens oppmerksomhet

Anders "Var en sympatisk, avslappet gutt med et lunt smil som gjør at man umiddelbart liker ham", skrev saksbehandleren.

Gutten som SSBU mente ikke kunne leke, viste et annet ansikt. Eller var det

bare en fasade? Moren hadde “kontroll”. Hun “ skifter ikke uttrykk og blir ikke opphisset i vanskelige situasjoner med” Anders.

Hva er fasade og hva er innhold: Hadde moren virkelig kontroll over den lille familien på Silkestrå? Og hvem var egentlig den lille gutten hennes? Smilet til lille Anders har det til felles med Mona Lisas smil at det er åpent for tolkning. Det “påtatte avvergende“ smilet er nå blitt “lunt” og gjør at man “umiddelbart liker ham” .

Mor har gjentatte ganger gjort henvendelser med ønske om å få hjelp i krisesituasjoner, f.eks. hjelp til å få barna plassert i fosterhjem, weekend hjem o.s.v. og at hun dere etter ofte har skiftet mening m.h.t. nødvendigheten og nytten av dette. Det var ingen spesiell begrunnelse, men hun ønsket ikke flere tiltak.

Hva skjulte seg egentlig i saksmappen deres? Tross alt var det moren som hadde tatt initiativet til å få avlastning og hjelp.

Minnene fra de tidlige årene var borte, sa han. Men selv om det stemmer at han har glemt den tidlige barndommen sin, blir ikke opplevelsene nødvendigvis bare borte.

Barndomstraumer kan være som en surdeig, en mørk kilde til skamfølelse og hat. I samtale med de sakkyndige i fengselet uttalte Breivik at han ikke husker at omsorgssituasjonen hans var vurdert av SSBU, men han visste at det hadde vært en barnefordelingssak, og at det beste nok ville ha vært om faren og Tove hadde vunnet frem slik at han kunne bodd hos dem.

“Alt i alt betrakter jeg meg som privilegert og jeg opplever at jeg har hatt en privilegert oppvekst omgitt av ansvarlige og intelligente mennesker,” skrev Anders Behring Breivik senere om barndommen i kompendiet sitt. ABB: *”Det viktigste er etikken og prinsippene du mottar fra omgivelsene dine”.*

Lillelord: Wilfred vokste opp i et rikmannshjem der han tilsynelatende ikke mangler noe, bortsett fra en ting: en far. Faren begikk selvmord da Wilfred var liten, og selv om Lillelord har det perfekte ytre, er det noe mørkt i hans indre. **Ettersom han ikke har noen egentlig kjerne eller personlighet, men kun- spiller roller, blir han aldri voksen, aldri et individ.**

En augustdag i 1986 sto Anders med ransel på ryggen i skolegården på Smestad skole. Det var hans første skoledag, og da han tittet opp på den store gule murbygningen, visste han kanskje at bade kronprins Harald og

hans sønn, prins Haakon Magnus, hadde vært elever der.

“På Smestad skole ble jeg tvunget til å strikke og sy i håndarbeidstimene,” skrev Anders, “disse timene ble bevisst påtvunget europeiske gutter for å bidra til å feminisere dem i et sinnssykt forsøk på å realisere marxistenes utopiske ide om 'likestilling mellom kjønnene’”.

Selv om han betraktet barndommen gjennom uskarpe briller og faktagrunnlaget hans var tvilsomt, kunne konsekvensene for ham- “ skam” og “forakt” -like fullt være reelle.

Etter hvert som jeg gikk dypere inn i kompendiet til Breivik, kom jeg nærmere hans egen oppvekst. De mest følelsesladede delene handler om hans “sinne og frustrasjon” over kvinner generelt og moren spesielt. Moren var dessuten feminist, mente han.

En familie som i utgangspunktet gikk i stykker på grunn av sekundaær konsekvensene av den feministiske/seksuelle revolusjon. Foreldrenes synder hjemsøker barna. Beskrivelsen av hans nærmeste er nærgående og brutal, skrevet i et slags moralsk raseri.

-En dag skal Jens bli stolt av meg, sa Anders, som alltid tenkte positivt.

Gjennom oppveksten fremstår stemoren som Anders' eneste normale voksenkontakt. Det var da hun kom inn i farens liv, at Jens tok initiativ til å få først omsorg og senere samvær.

I nesten ti år hadde de feriert sammen, og Tove visste godt hva Anders likte å gjøre.

Selv om han var en forsiktig gutt, hadde han også en annen side. På Smestad skole var han en av de tøffe gutta i gjengen Skøyen Killers. Han visste mye og brukte fremmedord som den naturligste ting i verden

Gutten var ikke vant med grenser.

Anders var åpen og pratsom, men aldri fortrolig, og han likte ikke å snakke om triste eller vanskelige ting. “Ikke spør” hadde han svart, den gangen Tove lurte på om han hadde det fælt med allergien sin.

Hvem skulle trodd at den skoleflinke gutten, med sine kunnskaper om gresk mytologi, ble behandlet som en av tusen i barnepsykiatrien.

Anders var den typiske tenaring, ekstremt selvsikker og ekstremt usikker på en gang. Det var noe umusikalsk ved ham, noe insisterende.

Andre gangen ble han tatt av politiet, ikke vektere. Femtenåringen ankom Oslo S lille julaften 1994 med toget fra København, helt alene, og politiet fant 43 spraybokser i sekken hans.

To uker senere ble Anders tatt igjen. Denne gangen ble han filmet av vektere mens han skrev i en jernbaneundergang på Storo.

I rapporten stusser politiet over at gutten "var i besittelse av nødhammer med metallspiss". På dette tidspunktet kom barnevernet på banen igjen, ti år etter at de henla saken hans. Det ble noen samtaler mellom saksbehandler, Anders og moren. Det viste seg at han hadde reist til Danmark alene en gang før. Mor var bekymret for at sønnen skulle bli kriminell, men Anders bagatelliserte det hele. I februar 1995 skrev femtenåringen brev til barnevernet og ga beskjed om at han avsluttet samarbeidet på grunn av "avsløringer" på skolen.

Samtidig trakk moren samtykke-erklæringen som gjorde barnevernet i stand til å innhente opplysninger i saken.

Hun ba om hjelp, så trakk hun seg. Hun ga samtykke, så trakk hun det. Det samme mønsteret gjentok seg fra historien med avlastningshjemmet i 1981 til rettssaken i 2012.

Episoden mange tidligere elever husker, er den gangen han slo rektor.

Det var noe med at han ikke skjønnte hva som passet, noe med timingen hans som var dårlig.

Taggere har en signatur, en persona om man vil, altså navnet de skriver. *Morg* var Anders Behring Breiviks alias.

Slik narsissisten skaper seg et oppblåst selvilde, hadde Anders skapt *Morg*.

I stedet for å huske mishandlingen fra barndommen overdrev Breivik bagatellene i ungdomstiden. Psykoanalytikere snakker om proaktiv identifikasjon: Fortrengte minner om overgrep i barndommen kan overføres til andre situasjoner eller personer.

Anders' korte opptreden på Tåsen fulgte det vanlige sporet: Han kom aldri helt inn i miljøet, forble et utydelig nærvær i utkanten og forsvant uten å sette spor etter seg.

Moren hjalp ham med å hvitvaske rundt 400 000 kroner ved å opprette kontoer i eget navn.

Informasjonsrevolusjonens paradoks lyder slik: Hvorfor overlever vrangforestillinger når folk har tilgang til mer informasjon?

Anders hadde alltid moren. Bare i noen korte år bodde de fra hverandre. Moren kom og vasket for ham. Dette var i den tiden han tjente penger. Da det ble slutt mellom moren og kjæresten hennes i 2004, tok Breivik seg av henne.

2006 var et merkeår. Vennene beskrev hvordan Breivik aktivt trakk seg vekk og forsvant inn "i hulen sin". Breivik flyttet hjem til moren. Hvorfor? Selv sa han at han ville spare penger og spille dataspill.

"Det ble ikke suksess med noe" sa hun til de sakkyndige.

Han hadde også tidligere mislyktes som spekulant, kanskje fordi han var "risikopervers", som han senere formulerte det. Glad i å ta sjanser.

Falske lønningsslipper for å skaffe seg kreditt, Breivik hevet seg alltid suverent over allmennhetens lover og regler.

Anders var for opptatt til å bli med ut. Moren var en merkelig portvakt, en eksentrisk dame på Hoff, kjent for å kunne si merkelige og ofte ramsalte ting.

Anders var i utgangspunktet "snill og omtenksum" mente han, men også "veldig, veldig sta". Nå hadde han åpenbart bestemt seg for ikke å møte folk. Et par ganger i løpet av 2007 fikk de likevel tak i ham, og vennene syntes han var forandret. Han var blitt tynn og blek, snakket mindre og var mindre intens enn før.

Paul og kjæresten hans mente at Anders trengte hjelp.

Hun svarte angivelig at hun var glad for å ha ham hjemme og ikke så noe unormalt i situasjonen. Også søsteren i USA reagerte på broren og prøvde å få moren til å gjøre noe: *"Det er ikke normalt, mamma!"* **Selv om moren**

noen ganger i Breiviks barndom hadde bedt om hjelp, hadde hun enda oftere avvist innblanding utenfra.

I samtale med de psykiatriske sakkyndige fortalte hun om sitt liv med Breivik, men påfallende unøyaktig. Hun sa at det ikke var sinnssykdom i familien, noe som var feil. Hun sa at det ikke var *“knyttet spesiell bekymring til sønnens utvikling i barndommen”*, noe som var feil. Hun satte oppholdet på SSBU i 1983 i forbindelse med barnefordelingsaken faren tok initiativ til, mens det egentlig var omvendt.

Hun skjønnmalte generelt både barndommen og ungdomstiden hans.

Generelt hadde hun en avslappet holdning til de moralske sidene ved å selge falske diplomer. En kjempeide, kalte hun forretningen.

Gjennomgående fremstår ikke Breiviks mor som særlig pålitelig.

“Hun tok ikke til seg” at Breivik hadde problemer og trengte hjelp i det året han spilte World of Warcraft.

Moren husket Anders som “ufattelig snill og omsorgsfull” fra tidligere år, og som bare måtelig interessert i politikk.

Han snakket om Christian den fjerde, moren glippet med øynene. Han vurderte nye plastiske operasjoner, kanskje noe med tennene, og klaget over at han ikke lenger var pen.

Anders kunne bli urimelig sint når moren banket på døren. Små ting irriterte ham, syntes hun. Han spiste middagen på rommet, med øynene festet på skjermen.

Breivik klaget på maten og ble ubehagelig intens. Borgerkrigen er nær, sa Anders, og snakket høyt og intenst.

Rett før jul kom den ene postforsendelsen etter den andre til Anders, som fylte kjellerbodene med all slags rare saker.

Så en kveld kom han ut av rommet kledd i en staselig, ny uniformsjakke, fylt av emblemer. Moren ble et overrasket og uforstående vitne til Andrew Berwicks fødsel og første spede skritt.

Anders var blitt “helt hinsides og trodde på alt tullet han sa”, mente moren.

Vinteren 2011 begynte han å trene igjen, han spiste kosttilskudd, og moren syntes han overdrev og var "helt Rambo". Han dro på helsestudio, men var ellers lite ute. Moren påsto at samlivet i den lille familien føltes "utrygt, som om jeg ikke kjente ham lenger". Anders ble dessuten "sånn merkelig moralsk, " sa moren, og hadde "mye ideer om at det ikke skulle være sex utenfor ekteskapet og sånn".

Anders sa til moren: skaff deg en hobby. - **Du er hobbyen min, svarte moren. SSBU observerte i 1983 hvordan moren trakk ham til seg og deretter skjøv ham vekk. Men de beskrev også forholdet mellom dem som "symbiotisk". De var som en kropp.**

Det er ikke mange holdepunkter for å beskrive den unge Breivik som sadist, men en av vennene fortalte at Anders hadde sagt at han som barn smurte sennep i anus på katter.

Den sadistiske siden hans var noe han i stor grad klarte å skjule for andre, men overlatt til seg selv, uten omverdenens korrigeringer, kunne han utfolde seg fritt.

Jenta (fra østeuropa) syntes angivelig at den velkledde nordmannen var en mannssjåvinist som ikke tok henne på alvor. Pauls kjæreste mente at Breiviks retrett fra verden stammet fra denne episoden. At den 27 år gamle Breivik gikk så langt som å reise til Minsk, samt betale for jentas reise til Oslo, tydet på at han var høyt motivert og ønsket at ting skulle klaffe. Da han igjen ble avvist, og mislyktes i å etablere et kjærlighetsforhold, selv til en postordrebrud, gikk det nedover med ham, og endestasjonen ble gutterommet på Hoff.

Å bli avvist av kvinner var noe han reagerte sterkt på. Han truet kvinnene på Palace, og moren fikk ham til å gråte da hun kritiserte ham.

Han var sliten av å gjøre seg til, av å innrette seg etter regler han ikke egentlig forsto. I årevis hadde Breivik forsøkt å passe inn. Men det gjorde han ikke, han var en fremmed på jorden, og kanskje vissheten om dette innimellom innhenet ham.

Breivik klarte verken å fullføre skolen eller kompendiet, firmaene hans gikk konkurs, og han bodde hos mamma, men i lanseringen av årets begivenhet var det få ting han ikke tenkte på.

Den narsissistiske skammen han følte ved egen utilstrekkelighet, over gapet

mellom den bitre geiten bak pc-en og den perfekte ridder, synes han å tilskrive det feminine i seg selv. **Hadde det ikke vært for at han var blitt feminisert, ville han vært perfekt.**

Leser man teksten med psykoanalytiske briller, er det enklere å finne mening i kaoset. I kompendiet får han hevn over mor. Der blir far plassert tilbake på tronen, og der nedkjemper han «depresjoner og nederlag», sosiale og seksuelle. Og sist, men ikke minst, kompendiet gjør ham fri.

Hvordan klarte en person som i så mange andre henseender ikke fikk ting til, som var en sosial, yrkesmessig og utdanningsmessig fiasko, å gjennomføre den verste massakren begått av en enkeltperson med håndvåpen i fredstid?

Anne-Berit Stavenes beskrev lyden av gangen hans som “de eneste rolige skrittene på øya”. De andre overlevende fortalte lignende ting. Han drepte for fote, pent og rolig. Skuddene traff fordi skytteren var fattet og rolig. De sakkyndige Husby og Sørheim relaterte Breiviks besynderlige beskrivelse av seg selv som en maskin til en tilstand kjent som *aleksitymi*, som betyr manglende evne til å gjenkjenne eller beskrive egne følelser. Aleksitymi er kanskje hans mest karakteristiske trekk (eller symptom), og har preget ham siden barndommen.

Følelser er således øyensynlig kun knyttet til narsissisten Breiviks grandiose selvbilde, ellers er det ingenting å spore. Hvis dette virkelig er et trekk som har vedvart fra han var hos SSBU (som la merke til at han ikke kunne uttrykke følelser, på tross av at han hadde et godt utviklet språk) til 22. juli 2011, kan man spørre seg om det er en genetisk betinget forstyrrelse i hjernens utvikling, eller en skade som har oppstatt som følge av den reaktive tilknytningsforstyrrelsen SSBU mente å observere i 1983.

Breivik brukte folks tillit til politiet, og egentlig til samfunnet for ørig, som våpen. Det ble kanskje ekstra effektivt av at nordmenn flest har en i verdensmålestokk uvanlig stor tillit til politiet og til hverandre.

Det er mulig at Breivik var en god skytter, men først og fremst var han i stand til å bevare roen, samt å posisjonere seg mest mulig fordelaktig i forhold til ofrene, det vil si tett på.

Å skyte på avstand etter folk som løper vekk, er noe annet enn å avlive ungdommer som ligger hjelpeløse på bakken og ber for sine liv

Opptreden hans på øya, blant annet de grundige hodeskuddene, styrker likevel mistanken om at en sadistisk legning bidro til å gi massakren det omfanget den fikk.

“Han sier at det er et helvete, men hans emosjonelle respons er inadekvat, “ skrev Husby og Sørheim, “i det han smiler et spesielt, innover-rettet og stivnet smil nar han snakker om enkelte detaljer. “ Disse detaljene er angivelig knyttet til blant annet henrettelser av folk som spilte døde. “Blir mye sløsing med amo fordi man må ta hodeskudd på så mange, “ forklarte han. Smilet de sakkyndige beskrev, er som et ekko av det “påtatte og avvergende“ smilet, psykologen fra SSBU beskrev i det første portrettet av Breivik som fire-åring.

Husby og Sørheim påpekte at Breivik var påfallende uberørt under åstedsbefaringen på Utøya, der han gikk opp ruten han fulgte 22. juli og redegjorde for drapene i detalj. Han fremsto som om han gjennomførte “befaring på en byggeplass “.

“Jeg følte meg traumatisert hvert sekund mens det sprutet blod og jernemasse.” Fokuset ligger altså på hans egen opplevelse, akkurat slik morens fokus var da hun fikk informasjon om hvem terroristen var.

Baron-Cohen beskriver empati som bestående av to elementer: evnen til å tolke andres følelser og evnen til å komme med en passende reaksjon i situasjonen. Personer med alvorlige personlighetsforstyrrelser kan vanligvis tolke andres følelser, men vil ofte ikke komme med noen passende, empatisk, reaksjon.

Mangel på empati trenger ikke å bety moralsk svikt. Aspergere har ofte en sterk følelse for regler og moral selv om de mangler even til empati.

Det farlige elementet i narsissistisk personlighetsforstyrrelse er nettopp mangelen på empati, i betydningen av å komme med en passende reaksjon. Det er dette trekket som utgjør forskjellen mellom en person som har pussige tanker om sin egen betydning, og en som er villig til å ødelegge og drepe for å få anerkjennelse og status.

Folk gråt, bare mannen på tiltalebenken var uberørt.

Når Breivik tilsynelatende var fullstendig uberørt av de sterke følelsene som omga ham, kan man mistenke at uforstyrreligheten hans dreier seg om

mer enn bushido-meditasjon. Men om adferden eventuelt skyldes en forstyrrelse i speilnevrons systemet eller har å gjøre med svikt i det BaronCohen kaller for “empati-kretsen” i hjernen, kan man ikke si noe sikkert om.

- Har dere et plaster? tilføyde han. Breivik hadde en rift i fingeren.

I samtalene med de sakkyndige er det narsissisten som snakker, akkurat som det er narsissisten Breivik som skrev kompendiet. Den narsissistiske personlighetsforstyrrelsen de sakkyndige Tørrissen og Aspaas diagnostiserte hos Breivik, kunne forklare empatisvekkelse, og i noen grad også hvordan han evnet å beholde roen gjennom de syttifem minuttene.

Personlighetsforstyrrelser er et relativt nytt begrep, som enda er omstridt i psykiatrien. Det pågår en debatt om hvorvidt diagnostisering av personlighetsforstyrrelser skal anvende spesifikke kategorier (for eksempel «narsissistisk personlighetsforstyrrelse “) eller basere seg på dimensjoner av dysfunksjonell og avvikende oppførsel og forestillinger (altså at man lager en slags sammensatt profil, som I Breiviks tilfelle antagelig ville slå høyt ut på narsissisme, men også inkludere dyssosiale og paranoide, samt kanskje sadistiske, dramatiserende og tvangsmessige trekk).

Den innflytelsesrike psykoanalytikeren Otto Kernberg foreslo at ondartet narsissisme skulle forstås som blandingen av grandiositet og sadisme, gjerne koblet med paranoide og dyssosiale trekk (som det siste paret sakkyndige fant hos Breivik), der sadistisk og destruktiv adferd bekrefter det grandiose selvbildet. Ondartet narsissisme er ikke opptatt som kategori i noen av de store, offisielle diagnosesystemene, men sadistisk psykopati er vel det folkelige uttrykket som best fanger inn Fromm og Kernbergs begrep.

Den gjennomsnittlige seriemorderen har narsissistisk personlighetsforstyrrelse, en vanskelig familiebakgrunn og kan ha trekk fra mer enn en av kategoriene over. Hans far er vanligvis fraværende, men kan også være autoritær. Mor er en kombinasjon av avvisende, forførende og overbeskyttende.

Han motiveres i første rekke av skam.

Skammen omdannes til hat og raseri, og ifølge Schlesinger dreper han for å lindre smertefulle minner og traumer fra barndommen. **Generelt er**

årsakene til personlighetsforstyrrelser sammensatte, men sammenhengen mellom personlighetspatologi og mishandling i oppveksten er "robust", I følge Karterud, Wilberg og Urnes.

Forskerne peker på noen særlige faktorer som virker å være forbundet med utvikling av narsissistisk personlighetsforstyrrelse, blant annet ustabil følelsemessig tilknytning til foreldrene i tidlig barndom, følelsemessig mishandling, incest (særlig mellom mor og sønn), manglende grensesetting og bortskjemthet i barndommen.

Dagen etter begynte med at han leste opp en selvskrevet tekst, oppglødd og ivrig. En « ulevelig urettferdighet » hadde ført ham til Utøya.

Etter hvert som de dramatiserende trekkene til Breivik ble slipt ned, kom den paranoide siden hans tydeligere frem.

Husby og Sørheim sto steilt på at Breivik var paranoid schizofren, psykotisk og utilregnelig. Aspaas og Tørrissen mente at han var tilregnelig, men at han hadde en sammensatt personlighetsforstyrrelse, narsissistisk, dyssosial og med paranoide trekk. Hvordan kunne fagfolkene komme til så motsatte slutninger? Det minnet om uenigheten mellom SSBU og barnevernets tolkning av Anders' smil 28 år tidligere: påtatt og avvergende, mente SBBU; lunt, konkluderte barnevernet. En splittet person, men hva var fasade, og hva var realitet?

Bare Breivik satt rolig, tilsynelatende uberørt i sitt radikale utenforskap.

I Tinghuset ble forskjellige psykiatriske diagnoser diskutert. Breiviks evne til grundig planlegging og handtering av diverse praktiske utfordringer, hans stort sett ganske ordinære politiske oppfatninger (innenfor det kontrajihadistiske miljøet) og evne til å moderere seg for å unngå å bli til latter - alt dette talte imot at han hadde en alvorlig virkelighetsbrist av typen paranoid schizofreni. Ettersom de færreste så noen psykose hos Breivik, var dermed narsissistisk personlighetsforstyrrelse den beskrivelsen de fleste fagfolk kunne slutte seg til. Gal, men ikke utilregnelig.

Han er åpenbart skadet, åpenbart annerledes, men en person som i den grad vurderer, forklarer seg og justerer seg etter omgivelsene, fremstår som tilregnelig.

Da dommen slo fast at Breivik var tilregnelig i gjerningsøyeblikket, og punkt for punkt avviste vurderingene til Husby og Sørheim, trakk Norge et sukk

av lettelse. Kommisjonsrapporten og dommen satte skapet på plass og plasserte ansvaret der det hørte hjemme.

“Pseudologia fantastica,» siterte psykiater Terje Tørrissen fra en tysk lærebok, “ytrer seg ved utrolige beretninger om store hendelser og spesielle uhell. Høyst en brøkdel av beretningene har virkelig funnet sted. I fremstillingen blir begivenhetene fantastisk utformet, og ved gjentakelser blir skildringene stadig mer dramatisert. De ønskede forestillingene er så livlige og egnet til bekreftelse av personligheten, og til slutt så uunnværlige, at den hysteriske tror halvt på det selv.»

Akkurat som en av Breiviks gamle tagge-kolleger spekulerte professor i psykiatri Ulrik Fredrik Malt på om en gjennomgripende utviklingsforstyrrelse.

Han redegjorde famlende og uengasjert for det politiske og historiske, men kviknet til så snart det var snakk om terrorisme.

Barndommen ville han derimot ikke snakke om.

“Uansett hvilke formelle diagnoser man konkluderer med, vil formell diagnostikk være utilstrekkelig for å forstå ABB og hans handlinger 22.7”, skrev professor Malt i et notat til forsvarerne i juni 2012.

Moren til Breivik har ikke ønsket at denne historien skal bli kjent.

VG publiserte de sakkyndiges rapporter i nesten fullstendig versjon, og sladdet bare noen få sider som de mente gikk for langt inn i intimsfæren til Breiviks familie, det vil i første rekke si moren. NRK la ut en sak I november 2011 der det ble sagt at tidligere naboer fra Silkestrå trodde at han hadde blitt utsatt for opplevelser av seksuell art. Artikkelen fortalte videre at “to uavhengige kilder bekrefter overfor NRK at psykolograpporten antydte overgrep av seksuell karakter” mot Breivik da han var liten gutt. Men denne oppsiktsvekkende opplysningen hørte man ikke mer om.

Selv etter 77 begravelser nevnes derfor ikke detaljene i omsorgssvikten og de psykiske problemene som preget gjerningsmannens barndom.

Referanser til hans mormors psykiske lidelse. De sladdete delene av rapporten handlet om morens anamnese, vurderingen av henne samt beskrivelser av hvordan hun trakasserte den lille gutten, altså en

nøyere beskrivelse av omsorgssvikten.

Dommen 24. august sa dermed lite om hvor hatet stammet fra, selv om den pekte på at de uklare avstandene mellom mor og sønn ikke trengte å være uttrykk for psykose, slik Husby og Sørheim hevdet, men kunne være et trekk ved deres relasjon.

Når man plotter historien hans bakover, med fasiten i handen, og særlig hvis man bruker kompendiet som nøkkel, ender man opp i den tidlige barndommen.

De sladdete utdragene fra SSBUs saksmappe om familien Behring Breivik indikerer at omsorgssvikten Breivik ble utsatt for, var omfattende. Mishandlingen var grov og ser ut til å ha en forbindelse til en del av de mørkeste motivene i kompendiet.

SSBU beskrev moren som “en kvinne med en ekstremt vanskelig oppvekst . . . borderline personlighetsstruktur, og omfattende og enn delvis benektende depresjon”.

I beskrivelsene kan det virke som om moren gjorde dypt inntrykk på observasjonsteamet, som noen steder brukte uttrykk om henne som ikke virker faglig fundert : “**primitiv**”, for eksempel. Det som er mest slående i hennes behandling av fireåringen Anders, basert på utdragene fra SSBUs saksdokumenter, er hvordan hun seksualiserer ham og forteller ham at hun ønsker ham død. I epikrisen beskrives mor som “forvirret “ og “kritikkløs”, i realiteten en kvinne med sviktende grep om virkelighet og hverdag: I avdelingsmiljøet [på SSBU] snakket hun dels ukritisk om seksuelle og aggressive fantasier og frykter, og hun viste et meget ambivalent forhold til det mannlige personalet.

I løpet av oppholdet samlet hun seg og ble betydelig mer fattet. Psykologisk testing av mor (Rorschach) viser en kvinne som lever i sin indre, private verden og står i et lite utviklet forhold til medmennesker. Hun er svært angstredent i nære relasjoner, og emosjonelt preget av en benektende depresjon. Hun er truet av kaotiske konflikter, og **viser tegn til alogisk tenkning i pressende situasjoner**. I sinn er hun en borderline kvinne som fungerer meget ujevnt. Gitt en ytre livssituasjon som er strukturert kan hun fungere godt, men hun blir meget sårbar overfor kriser.

Hun hadde gjort noen spredte forsøk på å arbeide etter at hun ble alene, men hadde gitt det opp, og i den nye leiligheten ble det for mye for henne å takle både barna og sine egne behov. SSBU knyttet ikke problemene hennes

først og fremst til stress i forbindelse med flytting eller til en langvarig fødselsdepresjon, men til “ det sterkt patologiske [sykelige] forholdet mellom Anders og moren». Mye av grunnen til at mor har fått økende vansker de siste årene, har sammenheng med hennes høyst spesielle forhold til Anders. Hun projiserer sine primitive aggressive og seksuelle fantasier over han, alt som hun oppfatter som farlig og aggressivt hos menn.

Den daglige omgangen med han er i sterk grad preget av dobbeltkommunikasjon, hun er på den ene siden symbiotisk, men avviser samtidig med kroppen og kan skifte bratt mellom å snakke sukkersøtt til ham og uttrykke dødsønsker åpent. Ifølge SSBU ble Anders altså «offer for mors projeksjoner av paranoid aggressiv og seksuell frykt overfor menn generelt *“Man kan selvsagt ikke etablere noen fullstendig klare sammenhenger, men det er kanskje et ekko av morens «aggressive og seksuelle fantasier”, som Anders ufrivillig ble trukket inn i, og hans egne sadistiske forestillinger og adferd. Dobbeltkommunikasjonen har også en fysisk side. “Symbiotisk” kalte SSBU forholdet deres. Det var som om mor og Sønn var en kropp: “I tiden etter at de ble alene, har Anders ligget i mors seng om natten, og med nær kroppskontakt. Mor har gjort små og spredte forsøk på å avbryte dette, og vil det kanskje ikke heller.”*

Uklare avstander, avvisning og nærhet om hverandre. Dette trekket ved forholdet deres fortsatte kanskje i en viss form senere i livet. Tullegaven Breivik ga sin mor da det ble slutt mellom henne og kjæresten i 2004, var angivelig en vibrator. Etter at Anders flyttet hjem i 2006, klaget moren over at han enten ikke ville komme ut av rommet sitt, eller satte seg helt oppi henne i sofaen, og en gang kysset henne.

Straffelovens fokus på overgriperens egen tilfredsstillelse og konkrete seksuelle handlinger passer ikke helt på bildet SSBU tegner, selv om de viser til en episode der mor angivelig skal ha bedt Anders begå en seksuell handling med en person utenfor familien.

Snarere en forstyrret og deprimert kvinne som ikke makter å sette grenser mellom fantasi og virkelighet, og mellom seg selv og sønnen.

“Der kvinner forgriper seg, synes det å gjøre mer skade, “ skriver Sommerschild og Garløv. “Sannsynligvis fordi barnet som regel er mer avhengig av kvinner, og fordi **kvinnelige overgripere som gruppe er mer psykiatrisk forstyrret**. De er gjerne infantile, har ekstreme avhengighets behov og misbraker ikke sjelden alkohol.

Breivik ble uten tvil utsatt for en invaderende og forvirrende seksualisering av sin mor. Hun holdt firearingen tett til seg om natten, og anklaget ham om dagen for å være en trussel mot Søsteren. Ifølge politiavhør reagerte også naboer på Silkestrå på at morens seksualiserte språk og forestillinger ble overført til barna, at moren ikke alltid tok seg av Anders, og at det forekom bråk i leiligheten som minnet om seksuell aktivitet mens barna var til stede.

Også på dette området er det vanskelig ikke å se en viss sammenheng mellom SSBUs beskrivelse og Breiviks utfall mot morens seksualmoral i kompendiet, som hadde brakt skam over ham. Hans ønske om å kontrollere kvinnelig seksualitet og kropp, samt å erstatte mødre med kunstige livmorer, har kanskje mindre å gjøre med hans karriere som taper på kjønnsmarkedet og mer med traumatiske erfaringer fra barndommen av å bli ufrivillig seksualisert av hans eneste omsorgsperson. **Problemet var kanskje ikke manglende tilgang på kvinnekroppen i ungdomstiden og senere, men erfaringen av å bli invadert av den som liten.**

Tidlig på åttitallet var oppmerksomheten rundt seksuelle overgrep mot barn og synet på incest av en annen karakter enn det er i dag. Det var mindre fokus på dette i samfunnet og mindre kunnskap i fagmiljøene.

- Vi hadde ikke peiling, og vi tenkte ikke på det slik, sa en tidligere ansatt ved SSBU, som tok del i utredningen av familien Behring Breivik.

Sammenhengen mellom mishandling i oppveksten og personlighetspatologi, som Karterud, Wilberg og Urnes påpeker, er særlig uttalt i forbindelse med seksuelle overgrep. Mentaliseringsevnen (altså evnen til å tenke om seg selv og andre) kan forstyrres og føre til en *“fremmed selv-opplevelse”, en slags spaltning av selvet der de grusomme“ opplevelsene søkes avspaltet, og på denne måten kan leve sitt eget liv som noe urovekkende og skremmende i psyken ... Fremmed selv-opplevelse som er beheftet med destruktivitet og grusomhet, kan også søkes eksternalisert gjennom projektiv identifikasjon ... Det innebærer at individet forsøker å finne en annen som kan bære grusomheten for en“.*

Vold mot andre blir en metode for å lindre skamfølelse og selvforakt. Ifølge SSBUs anamnese - morens egen redegjørelse for sin sykehistorie - ønsket hun abort da hun var gravid med Anders.

Allerede under svangerskapet opplevde hun Anders som et vanskelig barn som var urolig og sparker henne, nesten bevisst ... Jens var til stede under fødselen, noe hun opplevde som ekkelt og ufyselig. 'Anders var

hennes! ' ... hun ammet barnet i ti mndr, og sluttet da fordi hun opplevde hans suging som sa kraftig og aggressiv at den ødela henne.

Han var et normalt barn motorisk og språklig, men etter at de flyttet tilbake til Oslo, utviklet han seg ifølge mor til å bli *“meget krevende ... [hun] levde/lever i stadig angst for hva han kan finne på av ugjerninger, alene og i forhold til søsteren”*. Det virker besynderlig at moren skulle være redd for hva en gutt på to år kan utsette storesøsteren på :

Gjennomgaende uttrykker hun seg med liten sans for proporsjoner. Det virker som om hun på et vis oppfattet gutten som en voksen mann med skumle hensikter. Tredve år senere ble denne fantasien virkelighet, men det er lite som tyder på at Anders i utgangspunktet var så vanskelig og aggressiv som moren beskrev ham.

Fantasier og virkelighet synes å flyte over i hverandre, mentaliseringsevnen hadde tilsynelatende klappet sammen, og moren beskriver innimellom den lille gutten som en slags manipulerende og usårbar skurk.

“Anders' reaksjon på mors nokså ambivalente forsøk på grensesetting er knegging og fliring, » skrev SSBU. «'Han bare små-tripper og flirer lurt,' sier mor. Ved dask sier han: 'Det gjør ikke vondt, det gjør ikke vondt.'” Det spesielle smilet til Breivik var tydeligvis også noe moren reagerte på.

Barnehagen reagerte på at Anders ikke gråt eller viste tegn til smerte selv ved kraftige fall. Dette kan tyde på at Breivik hadde en form for analgesi, mangel på opplevelse av smerte. Denne tilstanden, eller symptomet på den, er vanlig blant traumatiserte barn, særlig blant dem som er utsatt for fysisk mishandling. Overfor saksbehandleren på sosialkontoret gå moren uttrykk for at hun ønske “å bli kvitt” Anders.

Til SSBU sa hun at «[jeg] får lyst til å skrelle ham av meg” . Morens syn på gutten som «sparker henne “ før han var født, «ødela henne “ som diende spedbarn og vokste opp til å bli «aggressiv “ , «hyperaktiv” og “ klengete “ , ser ut til å ha vært ledsaget av et mønster av uttalte ønsker om abort, “å bli kvitt “ gutten, “skrelle ham av meg” og uttalte “dødsønsker”.

Den lille gutten hørte i alle fall deler av dette. Hvis empati utvikles

gjennom å forestille seg hva den primære omsorgspersonen føler og tenker, slik tilknytningsteori hevder, og hvis det er riktig at barnet ikke vil utvikle medfølelse eller forståelse av andre hvis det ikke er trygt å forestille seg hva omsorgspersonen tenker eller føler, er det kanskje ikke så rart at alle de psykiatrisk sakkyndige mente Breivik var karakterisert av total empatisvikt. Når den eneste omsorgspersonen sa at hun ønsket ham død, er det kanskje heller ikke så rart at hans voksne opplevelse av seg selv er som av en zombie, en levende død, eller at hans store prosjekt er et slags maskert selvmordsforsøk i form av en spektakulær terrorhandling.

Mishandlingen Anders ble utsatt for av den ene omsorgspersonen han hadde i den kritiske tilknytningsfasen i sitt andre og tredje leveår, var dermed av emosjonell karakter, og hadde også en seksuell komponent.

I materialet jeg har hatt tilgang til, er det ingen holdepunkter for at Breivik ble utsatt for fysisk mishandling. Bare en flik av Breiviks barndom som kommer til syne i papirene fra SSBU og barnevernet.

En av gåtene er hvor forskjellig SSBU vurderte saken i forhold til barnevernet, som oppfattet problemene som situasjonsbetingede. Det er all grunn til å anta at barnevernet ikke hadde kunnskap til å forstå, de vurderte alt på face value.

Det er likevel en del grunner til å vektlegge SSBUs versjon. Observasjonen var utført over tid (i tre uker) og ikke basert på tre korte hjemmebesøk samt noen kontorkonsultasjoner med mor (som var summen av barnevernets tilsyn med saken i tiden etter rettssaken i oktober 1983 til de henla saken i juni 1984).

SSBUs observasjon var utført av et team på åtte spesialister, mens barnevernet baserte seg på inntrykkene fra en hjemkonsulent fra Vika sosialkontor. SSBU hadde tilgang til et ganske bredt materiale i sin vurdering, og ga en langt grundigere gjennomgang av familiens situasjon og bakgrunn enn hjemkonsulentens litt overfladiske beskrivelse av en «harmonisk familie med en «rolig» mor, «veloppdragen» datter og «sympatisk, avslappet» sønn. Familien avhang på et vis av en sterk fasade, for det fantes ikke noe indre rammeverk som kunne holde den sammen, og kanskje var fasaden så velpleid at den ikke bare henførte barnevernet, men ofte også moren selv. Enkelte av naboene på Silkestrå, derimot, delte SSBUs oppfatning og bekymring for familien. I bakgrunnen for SSBUs alarmrop

er morens egen “ekstremt vanskelige oppvekst” som de nå oppfattet også fikk konsekvenser for hennes sønn, i tråd med teorien om tilknytningsforstyrrelser som en slags psykiatrisk arvesynd. Beskrivelsen av morens oppvekst har SSBU angivelig basert på hennes egne opplysninger.

Gitt at hun ofte fremstår som unøyaktig, bør man kanskje være forsiktig med å tro på alle detaljer i anamnesen hennes. Kanskje hadde hun også behov for å konstruere en fortid, på lignende vis som den dramatiserende sønnen. Men stikkord er emosjonell og fysisk mishandling, mobbing, en far som døde tidlig og et ekstremt vanskelig forhold til en poliorammet mor (som angivelig ble syk under svangerskapet, klandret Breiviks mor for sine fysiske handikap og var kontrollerende, hatsk og sjalu på datteren). Hun beskriver forholdet til moren som en variant av eventyret om Snehvit. Den onde dronningen ble sjalu på Snehvit etter hvert som hun ble større og kom i puberteten. Wenche “fikk aldri følelsen av å være i en familie”, ifølge SSBU-rapporten. Historien til Breiviks mor ser ut å speile hennes egen mors.

Fasaden var viktig, det var mange hemmeligheter i familien som Breiviks mor først etter hvert fikk vite, blant annet at hun selv tilbrakte et par år på barnehjem, og at det var halvsøsken i familien i en tid da skikkelige folk verken skilte seg eller fødte barn utenfor ekteskap. “Familien [i Kragerø] var preget av mystifikasjon og sosial tilbaketrekking,” skrev SSBU, “som følge av dette utviklet hun bristende evne til kontakt og tilknytning.” Mystifikasjon er SSBUs ord for hemmeligholdelse og fortielser. Breiviks mor brøt kontakten med sin mor, som mot slutten av livet utviklet “forfølgelsesvanvidd og hallusinasjoner”. Mystifikasjon, fasadepleie og sosial tilbaketrekking er også ord som kunne beskrive den lille familien i Hoffsveien etter 2006. I familien gjentas temaer over tiår og over generasjoner.

Både barnevernet og domstolen så bort fra SSBUs gjentatte advarsler, bekymringsmeldinger og “anmeldelser”. Dommeren ba om en ny utredning, og utsatte den åpenbart vanskelige saken. Barnevernet konkluderte med at hjemmesituasjonen var endret og avsluttet saken, bare et drøyt halvår etter SSBUs siste brev i saken. Ekspertvelde kan man i alle fall ikke kalle denne situasjonen, der fagpersonenes mening gang på gang ble tilsidesatt.

Hensynet til familiens enhet, troen på at mor har særlig betydning for barnet, og kanskje forestillingen om at en mor ikke kan være overgriper, veide tyngre enn tilknytningsteori og SSBUs engasjerte utredning og dramatiske konklusjoner.

Anders ble hos moren. Familien var viktigere enn barnet. Mor vil bare sitt barns beste. Det ville sikkert Wenche Behring også, men evnet hun det?

«Den som styrer krybben, styrer verden,» sa Breivik til Husby og Sørheim i en samtale på Ila som illustrerte hans tankeverden og hva som var hans viktigste anliggende. Husby og Sørheim ba ham kommentere SSBU-papirene og rettssaken. Breivik hadde øyensynlig ingen minner om de tidlige årene, men slo likevel fast at *“det ville vært best dersom far og stemor hadde vunnet frem”* i barnefordelingssaken.

Observanden begynner deretter et langt resonnement vedrørende mulige lovendringer for foreldreretten til barn. Min mor er ikke intellektuelt kapabel, sier han. Hun er gjennomsnittelig, og mot islamisering. Men kvinner forstår ikke æresbegreper, og 90 % er emosjonelt ustabile. Derfor støtter vi en lovendring slik at far automatisk får foreldreretten, sier han. Den som styrer krybben, styrer verden, det vil redusere skilsmisseraten.

De sakkyndige her observanden om å forklare nærmere. Jeg forakter marxismen for mine egne foreldres skilsmisse og matriarkatet. Derfor skal kvinnes rolle være i hjemmet ... De skal ikke få skilles, og far skal ha foreldreretten. Typisk for Breivik er hvordan han overførte sin individuelle erfaring til å gjelde hele verden. Hans mor var “emosjonelt ustabil», derfor fulgte det at alle kvinner, eller i hvert fall 90 prosent (den gamle selgeren slo kanskje av 10 prosent for ikke å fornærme Sørheim), var “emosjonelt ustabile», og ikke “forstår æresbegreper”. Det motsatte av ære er skam, og for Breivik var kvinner koblet til skam.

Han klarte ikke å skille mellom sin egen indre verden og den ytre, mellom sine egne, kanskje fortrengete, traumer, og samfunnets varierte og nyanserte landskap. Alt var likt, det var ingenting utenfor hans eget hode.

Kompendiet fremstår på overflaten som politisk, og kanskje Breivik oppfattet det slik, men var også uttrykk for en intens kretsing rundt de brutale, grenseoverskridende og skremmende opplevelsene han ble utsatt for som liten.

Hatet som hang over byen den fredagsettermiddagen, stammet kanskje ikke først og fremst fra aggresjonen og dommedagsforestillingene på nettet, voldelige dataspill, forbrukskulturens strukturelle vold, klasseangst på Oslo vest, gjengkulturen på nittitallet, friksjon i det flerkulturelle samfunn eller mannlig nederlagsfølelse i vaginalstaten. Den mørke impulsen kom etter mitt syn fra barndommen, ikke fra kontrajihadistene .

I rettsaken ble det tydelig at Breivik evnet å justere avataren i ganske stor grad.

Det kommer ikke alltid noe godt ut av å forsøke å argumentere mot hatske utbrudd på nettet eller i kommentarfeltene.

Forebygging av hat, radikalisering og terror handler også om å hindre at barn mishandles av sine foreldre.

Sommeren 2012 sendte Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet utredningen *Bedre beskyttelse av barns utvikling (NOV 2012:5)* ut på høring. NOU-en oppsummerer de massive konsekvensene av omsorgssvikt (definert som fysisk mishandling, seksuelt misbruk, emosjonell trakassering og neglisjering). Forskning indikerer at omsorgssvikt forårsaker omfattende skader på hjernen og nervesystemet, og en rekke livslange psykologiske problemer som aggresjon, angst og manglende sosiale ferdigheter. *“En amerikansk studie viser at traumatisering fra barndommen av gjennom voksenlivet koster samfunnet like mye som HIV og kreft til sammen, men at ressursene som blir satt inner 1:100 .. traumatisering i barndom [er] kanskje vår tids værste helseproblem, og sannsynligvis den største årsaken til psykiske vansker i oppvekst og voksen alder.”*

Det viktigste for barn er **god tilknytning**, om omsorgspersonen er biologisk forelder eller ikke, mann eller kvinne, homo eller hetero, spiller mindre rolle.

Det biologiske prinsipp veier fremdeles tungt, mente utvalget, og gjør at barnets interesser kanskje ikke alltid blir det avgjørende i vanskelige saker. Utvalget anbefalte derfor å innføre et nytt prinsipp definert som **“prinsippet for utviklingsfremmende tilknytning”**, som skal bidra til å regulere barnevernets arbeid og sørge for at barn ikke blir værende i uholdbare situasjoner bare fordi plageåndene deres er i familie med dem.

Herunder anbefaler utvalget at terskelen for omsorgsovertakelse vurderes i forhold til følgende tre faktorer:

- A. Om tilknytnings- og relasjonskvaliteten mellom omsorgspersonene og barnet er utviklingsstøttende eller ikke,
- B. Alvorlighetsgraden og stabilitet av omsorgssvikt (forsømmelser, manglende behandling eller opplæring, mishandling eller overgrep),
- C. Om omsorgspersonens egenskaper (psykisk utviklingshemming, psykisk sykdom, rus) er av varig eller forbigående karakter.

Det harde arbeidet over tid som skal til for å redefinere kjønnsroller - slik at menn også kan bli omsorgsgivere i familien og kvinner også kan bli ledere i offentligheten - var langt fra slutført.

Han ville ikke, eller kunne ikke, innrette seg. Han kunne ikke be om hjelp, heller. Det ble ikke suksess med noe, som moren sa. Han ble tredve år. Siden han knapt hadde noe liv, hadde han ingenting å tape. Til slutt valgte han å bygge seg en grotesk avatar og ta veien til Utøya. Nå er han blitt kjendis og brevveksler med meningsfeller og beundrere fra hele verden. Slik sett var operasjonen hans vellykket, slik han hevdet, på linje med andre herostratiske forbrytelser, politisk sett kontraproduktiv, men på et dypere, mørkere og personlig plan like fullt en suksess.

Noen ganger er løsningen nærmere enn man tror, og advarsler står skrevet på veggen uten at noen legger merke til det. Et usikkert smil, smale øyne under en hvit lugg. Det var han som skrev Morg.